

Żerel, Emilia

"Między nadzieją i zwątpieniem. Sens życia w świadomości młodzieży szkolnej", Janusz Mariański, Lublin 1998 : [recenzja]

Studia Płockie 27, 247-250

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Janusz Mariański, *Między nadzieją i zwątpieniem. Sens życia w świadomości młodzieży szkolnej*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1998, ss.431.

W społeczeństwie polskim dokonują się głębokie procesy transformacyjne, a sama młodzież znajduje się w fazie czegoś nowego, konstruowania planów życiowych. Młodzież poszukując sensu życia spotyka się z wieloma różnymi odpowiedziami dotyczącymi problemów egzystencjalnych. Lata młodzieńcze oddziałują bardzo silnie i trwale na postawy i zachowania społeczne w przyszłości. Problemy młodzieży, która jest nośnikiem i barometrem przemian, ujawniają ukryte lub przyszłe problemy całego społeczeństwa. O postawach młodzieży decydują przyjęte w procesie socjalizacji zinstytucjonalizowane wzorce. Kształtowanie się postaw życiowych młodzieży dokonuje się w warunkach ciągłej zmiany społecznej i przeobrażeń społeczno-ekonomicznych. Narastają różnorodne problemy społeczne w następstwie rosnącej dyferencjacji i pluralizacji życia społecznego. Grupy społeczne z dzieciństwa nie są już ostatecznym punktem odniesienia, gdyż przekazują tylko część wiedzy i umiejętności, które są potrzebne do życia w nowym społeczeństwie.

Rodzina w społeczeństwach pluralistycznych traci częściowo funkcje socjalizacyjne, nie potrafi w pełni przygotować młodych ludzi do życia w nowych warunkach. Socjalizacja przenosi się do innych instancji i agend. O młodzieży należy mówić w kategoriach pozytywnych, jako o przyszłości społeczeństwa, jako o ważnym czynniku transformacji społecznej, gdyż młodzież jest „zwierciadłem” społeczeństwa i „motorem” dokonujących się przemian. Społeczeństwo polskie jest w fazie przemian społecznych, nie przebiegają one jednoznacznie. Coraz więcej spraw nie nadaje się do jednoznacznej oceny moralnej, wielu nie wie, co jest właściwe, a co nie właściwe i stara się być otwartym na wszystko, co jest możliwe. Przejście od społeczeństwa „losu” do społeczeństwa „wyboru” stwarza nowe szanse i nowe pułapki modernizacyjne. Współczesność jest przeżywana jako stan kryzysu, a wolność jest uznawana za główny mianownik nowoczesnej mentalności.

W warunkach szybkiej zmiany społecznej może pojawiać się pogłębiający kryzys tożsamości, jak i poszukiwanie tego, co przywraca subiektywny sens własnej tożsamości. Postawy życiowe ludzi młodych w społeczeństwie polskim zdają się oscylować między optymizmem i nadzieją a zwątpieniem i melancholijną wizją własnego życia oraz odczuwanym bezsenssem codzienności. Odmienne sposoby widzenia rzeczywistości społecznej i różne sposoby reagowania na nią, wywołują

różne postawy wobec życia. Ludzi, którzy są przytłoczeni różnymi problemami dnia codziennego, ogarnia pesymizm, niepewność i lęk o przyszłość, czują się zagrożeni egzystencjalnie, brak im perspektywy i nadziei na przyszłość, ale są również i tacy, którzy nie chcą być anonimowym kółkiem w trybach ogromnego systemu społecznego, chcą utrzymać sens swojej obecności w społeczeństwie i świecie, czują się potrzebni dla innych i dla społeczeństwa.

Nowe tendencje w postawach i zachowaniach młodzieży, nowe sytuacje domagają się naukowego opisu i wyjaśnienia. Dlatego też wśród wielu problemów związanych z młodzieżą ważne miejsce zajmuje kwestia sensu życia. Problematyka sensu życia jest przedmiotem zainteresowania wielu dziedzin naukowych uzyskując jednocześnie swoje wymiary empiryczne, socjologia postrzega sens życia jako zjawisko społeczne, niekiedy o odniesieniach religijnych. Do dotychczasowych rozważań o sensie życia nawiązuje książka ks. J. Mariańskiego, o znaczącym tytule: „Między nadzieją i zwątpieniem. Sens życia w świadomości młodzieży szkolnej”.

W toku rozważań Autor przytacza olbrzymią literaturę. Opracowanie całościowe zawiera: wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie. Praca ta obfituje w cytaty i umiejętną interpretację wyników badań. Układ pracy jest klarowny. Każdy z rozdziałów zaczyna się od szerokiego przedstawienia problematyki podjętej w badaniach, dopiero szeroki kontekst przedstawionego problemu stanowi uzasadnienie podjętego wątku badawczego, prezentację i omówienie uzyskanych wyników. Taki układ rozdziałów ukazuje wagę i znaczenie dla całości badań każdego z wątków i jednocześnie stanowi uzasadnienie dla tak szerokiego spektrum badań przyjętego w pracy. Autor prezentuje bogaty przegląd literatury przedmiotu, odwołuje się do najważniejszych prac i analiz empirycznych z tego zakresu. Klarowny jest język, przejrzysty układ rozdziałów, logiczny układ treści.

Opis postaw młodzieży wobec sensu życia jest poprzedzony rozdziałem pierwszym pt. „Sens życia między tradycją i ponowoczesnością”, który ukazuje problem sensu życia w społeczeństwie tradycyjnym, nowoczesnym i ponowoczesnym. Na treść drugiego rozdziału pt. „Sens życia jako przedmiot badań socjologicznych”, składają się – operacjonalizacja pojęcia „sens życia”, problem i hipotezy badawcze, metoda i sposób przeprowadzenia badań, społeczna i religijna charakterystyka badanych osób. Materiał empiryczny został przedstawiony w następnych rozdziałach: w rozdziale trzecim pt. „Sens życia i śmierci jako przedmiot refleksji”, w rozdziale czwartym pt. „Uznawane wartości a sens życia”, w rozdziale piątym pt. „Religia a sens życia” i w rozdziale szóstym pt. „Między afirmacją i negacją życia”.

Młodzież ucząca się w średnich szkołach ogólnokształcących, technicznych i zawodowych została objęta badaniami socjologicznymi w latach 1994-1996, które zrealizowano w ośmiu wybranych miastach Polski (Radom, Jędrzejów, Płock, Gdańsk, Szczecinek, Warszawa, Starogard Gdański, Chełm). Skoncentrowano się na młodzieży w określonej fazie cyklu życia, przed ukończeniem szkoły średniej, tj. przed wejściem w dorosłe życie. Dokonujące się procesy transformacyjne

w społeczeństwie polskim po 1989 roku były tłem dla ukazania różnorodnych postaw życiowych młodzieży. Koordynatorem badań była Katedra Socjologii Moralności KUL. W badaniach socjologicznych posłużono się kwestionariuszem ankiety zawierającej 60 pytań, w tym 12 pytań metryczkowych.

Autor analizuje nie tylko statystyczne rozkłady postaw młodzieży wobec sensu życia w całej zbadanej zbiorowości, ale i w przekroju cech społeczno-demograficznych (miasta, w których uczy się młodzież, płeć, typ szkoły, klasa szkolna, miejsce zamieszkania, wykształcenie rodziców, sytuacja materialna rodziny) oraz cech religijnych (stosunek do wiary i realizacja praktyk religijnych). Dzięki postawionym hipotezom i przeprowadzonym analizom statystyczno-korelacyjnym otrzymujemy bardzo zróżnicowany obraz świadomości aksjologicznej młodego pokolenia Polaków z końca XX wieku, zarówno ze środowisk wiejskich, małomiasteczkowych i wielkomiejskich. Zdaniem Autora opisane postawy młodzieży wobec sensu życia oscylują pomiędzy afirmacją życia i różnymi przejawami zwątpienia. J. Mariański uważa, że pewnych typowych dla społeczeństw pluralistycznych negatywnych przemian aksjologicznych można by uniknąć w społeczeństwie polskim, a przynajmniej ograniczyć zakres ich występowania, w bezpośredni i stały sposób podejmując zadania kształtowania świadomości aksjologicznej młodych ludzi wkraczających w dorosłe życie.

Zrealizowane badania i wyniki empiryczne wykazały, że zastosowanie podejścia socjologicznego, czyli metod i technik badań socjologicznych jest przydatne oraz umożliwia wyjaśnienie wielu ważnych aspektów tego zagadnienia. Zgromadzone w trakcie badań empirycznych materiały pozwalają na sformułowanie wniosków, które mogą być inspiracją do dalszych refleksji i poszukiwań badawczych. Zreferowane wyniki badań socjologicznych nie dają całościowego obrazu postaw młodzieży wobec sensu życia, ale wskazują na kilka istotnych aspektów świadczących o ich pozytywnym ugruntowaniu u większości respondentów. Młodzież szkolną cechuje wysoki poziom ogólnego zadowolenia z życia, który jest dogodnym stanem psychicznym dla kształtowania się osobowości człowieka.

Podsumowując wyniki przeprowadzonych badań socjologicznych nad wartościami niosącymi sens życia, należy stwierdzić, że uznawane przez młodzież wartości charakteryzują się przywiązaniem do tego, co wiąże się z miłością, co przynosi szczęście osobiste i rodzinne, co zapewnia emocjonalne bezpieczeństwo i pozytywne kontakty z innymi ludźmi. Można powiedzieć, że są to wartości afiliacyjne, o charakterze prywatno-stabilizacyjnym. Udałe życie rodzinne znajdowało się na pierwszym miejscu wśród dążeń i celów życiowych młodzieży, a szczęście rodzinne ustępuje obecnie miejsca wartości „miłość” (w odniesieniu do wartości sensotwórczych). Miłość i rodzina uzyskują charakter wartości naczelnych, które określają styl życia jednostek i realizację samego siebie.

Cechy społeczno-demograficzne, w postawach młodzieży wobec sensu życia nie zawsze wprowadzają socjologicznie znaczące różnice, częściej różnicuje je płeć, klasa szkolna, typ szkoły i sytuacja materialna rodziny niż ośrodek szkolny, miejsce zamieszkania i wykształcenie rodziców. Postawy wobec religii są cechą wyraźnie

różnicującą postawy młodzieży wobec sensu życia. W obecnej sytuacji szczególnie ważne jest dostrzeżenie religii i Kościoła, jako ważnej instancji pomagającej odnajdywać sens życia. Kościół katolicki chce wpływać na wzorce moralne młodzieży i na kształt społeczeństwa, zgodnie z tysiącletnią tradycją chrześcijańską. Jest on bardzo ważną instytucją wychowawczą, która przeciwdziała objawom bezsensu życia i kształtuje pełniejszy obraz życia. Gdyby zabrakło Kościoła wielu ludzi uległoby dezorientacji i nie wiedziałoby, czy życie ma sens czy go nie ma, o jaki tu ostatecznie sens chodzi. Wraz z powrotem nauki religii do szkół poszerzyły się możliwości oddziaływania wychowawczego na młodzież. Chodzi nie tylko o przekaz treści wiary, ale także o właściwy rozwój osobowości i zrozumienia porządku wartości etycznych u uczniów, o odnajdywanie przez młodzież sensu własnego życia, o wychowanie do samowychowania. Ważną kwestią jest również umiejętność rozmawiania z młodymi na tematy, które są związane z ich tożsamością osobową, z ostatecznym znaczeniem ludzkiego życia i z własnym przeznaczeniem. Każdy człowiek, a przede wszystkim młodzież, potrzebują w poszukiwaniu sensu życia wsparcia ze strony różnych instytucji, a przede wszystkim konkretnych ludzi. Wszystkie wysiłki zmierzające do wychowania dzieci i młodzieży będą o tyle skuteczne, o ile doprowadzą do uzyskania odpowiedzi na pytanie o sens życia.

Zdaniem Autora sytuacja społeczna, polityczna, gospodarcza, kulturalna i moralna na początku lat dziewięćdziesiątych określana jest w dalszym ciągu jako kryzysowa. Pogorszenie się warunków życia, jakości życia, może doprowadzić do dalszego osłabienia tradycyjnych wartości moralnych na rzecz postaw egoistycznych i pragmatycznych. W tych warunkach ważne jest danie młodemu człowiekowi nadziei i otworzenie przed nim perspektyw na przyszłość. Dlatego też ważną rolę odgrywa aktywna postawa wobec życia, dostrzeganie sensu własnych działań, zadowolenie z życia, optymistyczna ocena własnej przyszłości i społeczeństwa. To właśnie w jednostkach ludzkich, w ich świadomości i działaniach, tkwią potężne siły sensotwórcze i różnorodne drogi odnalezienia sensu. „Trzeba jednak przede wszystkim zachować nadzieję, która chroni przed zwątpieniem, apatią i rezygnacją” (s.363).

Recenzowane opracowanie nie jest zwykłym raportem z badań empirycznych lecz pogłębionym studium socjologicznym osadzonym w ważnym kontekście teoretycznym. Opracowanie to wyróżnia się solidnością i kompetencją, bogatą literaturą i obszerną bibliografią. Obfituje w cytaty i umiejętną interpretację. Książka J.Mariańskiego ma nie tylko walory merytoryczne (naukowe), ale i praktyczne. Prezentowana pozycja jest cennym opracowaniem, gdyż uwzględniła całokształt tej bogatej problematyki. Cechuje ją nadto wnikliwość i umiejętność bardzo logicznego i jasnego przedkładania referowanej treści. Książka napisana jest językiem zrozumiałym, czyta się ją z dużym zainteresowaniem. Otrzymujemy nowe dzieło, które można polecać wszystkim. Zainteresuje ono nie tylko socjologów, psychologów, teologów, ale również nauczycieli i wychowawców oraz samą młodzież, zainteresuje tych wszystkich, którzy zastanawiają się nad sensem własnego życia i przyszłości.